

ЕСЕЈИ ПЕСНИКА И ЕСТЕТЕ

Драган Јовановић Данилов, *Духови Балкана*, Културни центар Новог Сада, Нови Сад 2019

Двадесет година после прве збирке есеја *Срце океана* (1999), Данилов објављује нову збирку те врсте под насловом *Духови Балкана*, која је знатно обимнија од прве. Овом збирком Данилов потврђује континуитет свога стварања у жанру есеја, којим се бави са надахнућем и амбицијама које нису мање него када пише песме или романе. Форму есеја Данилов користи за артикулацију својих поетичких и естетичких схватања, такође и за критичко тумачење властитих књижевних дела и дела других уметника, али и за разматрање и коментарисање неких феномена из свакодневног живота. О поетичким и естетичким темама Данилов је радо писао и у својим песмама и романима, где их је обрађивао на уметнички начин, односно метапоетички, а есеје пише да би своје увиде о књижевности и уметности, о естетичким и филозофским темама, и уопште о култури и стваралаштву, изложио подробније и развио у есејистичкој елаборацији. Не би се могло рећи да Данилов у есејима заступа друкчија схватања од оних у метапоетичким исказима.

Есејима које пише Данилов вишеструко обогаћује свој дискурс, најпре тиме што у свој видокруг уводи и друге уметности, и неке уже теме и проблеме савременог стваралаштва, али и тиме што есејистичку елаборацију развија усредсређујући се на естетске аспекте и квалитете у предмету о којем говори. *Духове Балкана* чине есеји о књижевности, ликовним уметностима, музици, филму, архитектури, естетичким темама, о неким аспектима културе и цивилизације и, уопште, човековог духовног стварања. А једно од главних мерила којим Данилов настоји да обогати своју есејистичку елаборацију је мерило естетске релеванције, то јест начело и мерило лепоте, наравно, онако како он лепоту и мерило лепоте доживљава, схвата и дефинише, на подлози свог књижевноуметничког стварања, односно свог школовања за историчара уметности, али и свог естетички посредованог односа према стваралаштву и култури, и уопште према животу. Данилов користи жанр есеја као форму која му омогућује вишестрану конкретизацију властите стваралачке индивидуалности и њену кристализацију кроз домете у критичко-интерпретативном дискурсу. За Данилова је такав есеј и те како подстицајна форма, не мање од њему омиљених уметничких форми, као што су то песничке форме и форма лирског приповедања.

Највећи број есеја ове збирке Данилов посвећује савременом књижевном стварању, и то разним темама, а подробније пише о писању и читању поезије, о важности књижевности упркос опадању њеног утицаја и значаја, о феномену блиставог многоженства књига, о фанатичној

љубави и страсти за књиге, посебно за антикварне и ретке књиге, о својој личној библиотеци и најдрагоценијим књигама у њој. Бројну групу чине и есеји о сликарству, о појединим сликарима и њиховим уметничким дметима. Огледе из књижевности и сликарства Данилов пише користећи властито списатељско искуство и пасионирано читалачко познавање књижевности, односно своја специјалистичка знања из историје уметности. Понеки есеј или део есеја напише из наглашене критичке позиције, када напада и жигоше оне појаве и тенденције које сматра странпутицом у савременом књижевном и уметничком стваралаштву. Поред тога, Данилов пише есеје из домена индивидуалног животног искуства, боље рећи из митологије свакодневног живота, као што је то тема живота у мањим, провинцијским градовима. Али напише понеки есеј и о архитектури, на пример о архитектури Београда, затим о филму, о неким чувеним филмским ствараоцима и филмовима, а има и један есеј о музици, односно о Шуберту и Баху. Краћи есеј, и то у форми записа, Данилов је написао о вину, односно о култу вина и неговању тог култа у поезији и другим уметностима.

Завршни есеј ове збирке има наслов „Симетрија вртлога”, какав носи и једна од Даниловљевих песничких књига од пре неколико година. Тај есеј писац је саставио управо од записа, од сасвим кратких текстова, који се могу сматрати есејистичким скицама или импресијама, али их има у приличном броју, што говори о све већој Даниловљевој склоности ка тој врсти есејистичког дискурса. То је кратак есеј, ако не управо есејистички запис, и то низ таквих текстова, за које се може рећи да су есејистичке минијатуре, односно есејистичке импровизације.

Једну конвенцију, заправо потенцију есеја Данилов нарочито користи и развија, а то је конвенција ауторске инстанције коју не оставља у сферама општости, објективности или безличности, већ напротив, конкретизује је до краја и веома истиче. Он есеје пише у првом лицу, што још и поткрепљује идентификацијом ауторске инстанције са оним ко пише есеј, то јест са самим собом, Д. Ј. Даниловим, песником, романијером и есејистом, писцем који форму есеја примењује управо ауторски, као форму индивидуализације властитог стваралачког надахнућа и чина.

Даниловљеви есеји имају и тај елеменат у својој структури, елеменат наглашене ауторске инстанције, чији је смисао у индивидуализацији есејистичког дискурса. Своју индивидуалност писац есејиста проналази, пре свега, у свом унутарњем бићу, у ономе што га чини оним што јесте у својој појединачности, а то је његова субјективност коју управо открива, сазнаје и артикулише писањем есеја. Главни извор своје субјективности аутор Даниловљевог есејистичког дискурса налази у осећајности, у свом доживљају света, то јест доживљају стварности у којој живи, и себе самог, и онога о чему пише. А кључно његово осећање, главни чинилац његовог доживљавања постојања, јесте осећање и доживљај љубави, а

што сазнаје и саопштава као своје најважније егзистенцијално искуство, увелико засновано и на властитом књижевноуметничком стварању и својој посвећености поезији, уметности и култури.

Даниловљев есејистички дискурс је превасходно доживљајни дискурс, као што је и његов песнички дискурс доживљајни дискурс, мада се разликују по форми, по средствима и ефектима артикулације, један је уметнички а други поетички и естетички. Али и један и други су дискурси субјективности и индивидуалне осећајности, и то им је заједнички квалитет. Они су комплементарни; један други не искључују, но употпуњују. Своје есеје Данилов пише ради поетичке и естетичке експликације и конкретизације властитог књижевноуметничког стварања, и свог односа према уметности и животу, али он свој есејистички дискурс развија најмање теоријски, много више евокацијом свог субјективног доживљаја, што укључује и уметнички артикулисани елементе и ефекте. Некад тих елемената има мање, некад више, али их има увек, тако да су они битан чинилац Даниловљевог есеја, битно средство индивидуализовања ауторске инстанције, и посебан квалитет есејистичке елаборације.

Доживљајном артикулацијом Данилов веома подиже интонацију есејистичког дискурса, као што то чини у есеју „Београд, град за самоспознају”. Ту он развија елаборацију говором ауторског субјекта чији искази добијају своју семантичку вредност управо у емотивној дистинкцији: ово у Београду волим, а ово не волим; ево шта ми се у Београду допада, а шта не; шта је лепо а шта није. То је дискурс у којем ауторски субјект индивидуализује своју субјективност артикулацијом емоције према ономе што описује, емоције љубави и допадања, или пак недопадања. Али ни тада есејистички дискурс није једнозначан, пошто ни тај експлицитно артикулисани емотивни однос ауторског субјекта није једноставан, утолико што подразумева покретање више његових предиспозиција, и оне за љубав, и оне за лепо, тако да он артикулацијом свог односа према предмету о којем говори означава свој појачани и нешто сложенији доживљај, доживљај љубави којој је разлог лепота, и лепоте која се потврђује ефектом допадања, односно љубави. Артикулација тог односа састоји се у саопштавању једне емоције, значи у изјави љубави ауторског субјекта за предмет који описује; а његов доживљај Београда обухвата и испуњење његове љубави према лепом. Субјект есејистичке артикулације реализује и индивидуализује себе и своју субјективност тим екстатичним доживљајем поистовећивања себе и своје егзистенције са лепотом, коју види око себе и осећа је у себи, а што саопштава у непосредној есејистичкој евокацији свог доживљаја Београда:

(...) Волим неприкосновено београдско сивило које чак може бити заносно. Посебно волим београдску архитектуру из тридесетих година прошлог века, која је доиста красна, а посебно сецесију београдских фасада

које су на изузетно високом, европском нивоу (95). Не волим Нови Београд који је тек негативни контрапункт једног урушеног света грађанске идиле (96). Не волим заборавност Београда. (...) Волим веселу, окретну пенушаву сликовитост Скадарлије. (...) Не волим београдска архитектонска преграђивања, дограђивања, уграђивања, заграђивања која град претварају у оријенталну мегакасабу (97). (...) Драги су ми у Београду неки мали простори, тихи амбијенти, такозване пјачете, мирна места велеграда, простори контемплације у којима се човек може изузетно пријатно осећати – такав је, рецимо, освештен простор Андрићевог венца. (...) У Београду највише волим улицу Ђуре Јакшића (102).

По доживљајном артикулисању свог говора ауторски субјект Даниловљевих есеја је сличан лирском субјекту његових песма и наратору његових романа. Од њих се ауторски субјект есеја разликује највише по својству које му припада из конвенције есејистичког жанра, да је неко ко саопштава своје мишљење, односно виђење или тумачење неког дефинисаног предмета. Али то своје мишљење есејистички субјект артикулише лирски, дакле осећајно. Код Данилова ауторски субјект није инстанца безличног, објективног и уопштеног говора, говора објективне релеванције, већ индивидуалног и субјективног говора, који је релевантан, пре свега, за аутора, а што не искључује и извесну меру општег важења. Мера опште релеванције остаје у другом плану, а у првом је ауторски дискурс, односно мера индивидуалности и субјективности. У својим есејима Данилов ствара лик ауторског субјекта, не само тиме што га идентификује са самим собом, по томе како и шта говори, тако да његов есеј добија свог јунака, а то је субјект ауторске артикулације, који је индивидуализован управо својим виђењем онога о чему пише, пошто је то виђење сасвим субјективно.

Данилов назначује и једну посебну предиспозицију ауторског субјекта ових есеја, а то је тананост, односно осетљивост душевног и духовног састава. Такву предиспозицију има есејиста који пише о сликама Пеђе Милосављевића, што Данилов истиче помињући је на два места (176 и 179). У једном есеју из прве збирке есеја, „Срце океана”, у којем назначује да говори у властито име, ту предиспозицију Данилов приписује и самоме себи, односно лирском субјекту својих песама, али исто тако и читаоцима своје поезије, које по томе сматра сродним себи. Када говори о феномену библиотеке, Данилов ту институцију назива светилиштем за све оне који воле књиге, за те „душе надахнуте вечним и божанским” (35).

Душевна и духовна осетљивост није тек конвенционално својство, које по конвенцији жанра припада субјекту есејистичког дискурса, већ је то битно својство лирског субјекта и сваке оне субјективности која је песнички, и уопште уметнички и естетски осетљива и истанчана, што значи да она подразумева осетљивост за лепо. Данилов је не резервише

само за аутора есеја, за онога ко пише есеј, већ је потпуно неизмењену преноси и у лик читаоца, онога коме се ауторски субјект обраћа и којем упућује свој оглед као свом блиском сабеседнику. Исти поступак преношења кључних ауторских својстава, својстава естетске сензибилности на свог читаоца којег тиме поистовећује са лирским субјектом песме, односно наратором романа, Данилов примењује у метапоетичким исказима које не тако ретко уноси у своје књижевноуметничке текстове. Чак употребљава веома сличне или потпуно исте речи када покушава да издвоји специфична својства субјективности стваралаца и конзумента уметничких дела. То су бића „осетљивог духовног и душевног састава” (176), „душе надахнуте вечним и божанским” (35).

По томе што ауторску субјективност есеја заснива на јединству лепоте и осећајности, може се рећи да је естетички приступ на којем Данилов ствара свој есејистички дискурс ирационалистички приступ, утолико што издваја осећајност и њој даје предност у односу на рационалност и друге човекове менталне и емотивне потенцијале. Ауторски субјект тог дискурса свој стваралачки потенцијал тражи и налази у осећајности и у емоцијама, као неопходном услову, и труди се да тај потенцијал што више развије, и да га добије у што чистијем виду, без примеса других човекових потенцијала, поготово онај који је супротан осећајности, а то је потенцијал рационалности. То се може уочити у начину и у средствима есејистичке елаборације и аргументације, нарочито по томе што ауторски субјект избегава да употребљава кодификоване методе и процедуре научног дискурса, стручну терминологију, норме и правила логичког мишљења, који јесу инструмент јасности и тачности, али спутавају осећајност, маштовитост, имагинацију итд.

Есејистичку разраду и аргументацију Данилов не развија толико према начелима и мерилима теоријског и научног мишљења и дискурса колико мимо њих, а у име отвореног субјективног приступа и говора, дакле према потребама и могућностима ауторског субјекта, његове инвенције и имагинације, пре свега његове естетизоване осећајности. Та осећајност добија естетско својство, и то не посредством естетичке (рационалне) елаборације, већ из саме осећајности, изјавом о свиђању, што је непосредно испуњавање љубави за лепо, која је утолико непосредна уколико је поистовећивање ауторског субјекта са лепотом, уједно његов субјективни доживљај аутотрансформације у јединство себе у лепоти и лепоте у самој себи. Битна обележја тог доживљаја су још и фасцинација и занос, а што ауторски субјект обелодањује повишеним тоном и патосом есејистичке артикулације.

Својан ЂОРЂИЋ